

Αικατερίνη Δασκαλοπούλου – Γ' Γυμνασίου

2^ο Ημερήσιο Γυμνάσιο Ευκαρπίας Θεσσαλονίκη
Καρυωτάκη 4 & Γιάννη Ρίτσου 3Α Ευκαρπία Θεσσαλονίκης 56 429

«Η ΠΡΟΣΩΡΙΝΗ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ (1916-1917) ΚΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΣΤΙΣ ΕΣΩΤΕΡΙΚΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ»

Η ιστορία συνέχεια γράφει την δική της διαδρομή. Ένας σταθμός της ιστορίας που, όμως, δεν έπαψε ποτέ να απασχολεί έναν ευρύτερο πληθυσμό στην Ευρώπη και την Ελλάδα, είναι η Προσωρινή Κυβέρνηση της Θεσσαλονίκης (ΠΚΘ). Το θέμα που θα αναπτύξω αφορά, παράλληλα, μια προσωπικότητα που έπαιξε βασικό ρόλο στην διαταραγμένη πορεία της Ελλάδας. Γιατί, πράγματι, αυτά που έκανε ο Ελευθέριος Βενιζέλος έγιναν με πολλούς και δύσκολους αγώνες και έργα πολλών χρόνων.

Όμως, με πόσες λέξεις, με πόσα ατελείωτα λόγια μπορεί να αναφερθεί κανείς σε όσα αξέχαστα συνέβησαν πριν από εκατό χρόνια; Εμείς, πώς μπορούμε να αναφερθούμε στα γεγονότα εκείνα μέσα σε τόσο λίγες λέξεις; Θα το επιχειρήσουμε με λέξεις που είναι μόνο οι απόψεις μας, και όχι τα έργα του. Για την σειρά των ιστορικών γεγονότων, θα κάνω μια μικρή αναφορά ανατρέχοντας σε διάφορα αρχεία της ιστορίας, από όπου πήρα τις πληροφορίες μου. Η προσπάθειά μου είναι να αναπτύξω αντικειμενικά τα γεγονότα που δεν έζησα, αναφέροντας περισσότερο τον ρόλο του Βενιζέλου. Και βέβαια, δεν πρέπει να ξεχνάμε ούτε αυτά που προηγήθηκαν, δηλαδή τους Βαλκανικούς πολέμους και τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, ούτε αυτά που ακολούθησαν, δηλαδή τη Μικρασιατική Εκστρατεία και την καταστροφή του 1922.

Στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο η Ευρώπη ήταν χωρισμένη σε δύο παρατάξεις. Από τη μία ήταν η «Entente» (Αντάντ) ή «Τριπλή Συνεννόηση» (Αγγλία, Γαλλία, Ρωσία) και από την άλλη οι «Κεντρικές Δυνάμεις» ή «Τριπλή Συμμαχία» (Γερμανία, Αυστροουγγαρία, Ιταλία). Αν και η Ελλάδα κράτησε αρχικά μια ουδέτερη θέση, ο πολιτικός και διπλωμάτης Ελευθέριος Βενιζέλος, με την ενεργή και δραστήρια στάση του, πρότεινε συμμαχία με την Αντάντ, επειδή πίστευε πως έτσι θα διατηρούσε τα κεκτημένα από τους Βαλκανικούς Πολέμους. Επιδίωξε, ακόμη, να συμπράξει με τη Σερβία και τη Ρουμανία, προσδοκώντας από την Αγγλία «σοβαρά ανταλλάγματα» στη Μικρά Ασία. Από την άλλη, ο βασιλιάς Κωνσταντίνος επηρεαζόταν από τη Γερμανία, αφού ήταν παντρεμένος με την αδελφή του Γερμανού Κάιζερ, τη Σοφία. Θεωρούσε ότι, αν γινόταν σύμμαχος με τους εχθρούς της Ελλάδας (Τουρκία και Βουλγαρία, που ακόμα ήταν ουδέτερες), αφενός αυτός θα προστάτευε την Ελλάδα από τα δεινά του πολέμου και αφετέρου η Γερμανία θα μπορούσε να ωφελήσει τη χώρα του. Έτσι, πολύ νωρίς κατά τη διάρκεια του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, η ηγεσία και η κοινωνία της Ελλάδας βίωσαν τον διχασμό των «Βενιζελικών» και των

«Βασιλικών», που ονομάστηκε «Εθνικός Διχασμός». Η Ελλάδα χωρίστηκε σε δύο παρατάξεις, το «κράτος των Αθηνών», που ήταν με το μέρος του Κωνσταντίνου, και το «κράτος της Θεσσαλονίκης», που ήταν με το μέρος του Βενιζέλου.

Στις 17 Φεβρουαρίου 1915 ο Βενιζέλος πρότεινε στον Κωνσταντίνο τη συμμετοχή της Ελλάδας στα Δαρδανέλια στο πλευρό της Αντάντ. Έλπιζε ότι θα μετέστρεφε τη γνώμη του, αφού η Αντάντ υποσχόταν - ως αντάλλαγμα - εδαφικές περιοχές της Μικράς Ασίας και ρυθμίσεις σχετικά με την Κωνσταντινούπολη και τα Στενά. Ο Κωνσταντίνος, αν και συμφώνησε αρχικά με τον Βενιζέλο, υπαναχώρησε και επανήλθε στην αρχική θέση του περί ουδετερότητας. Στις 18 και 20 Φεβρουαρίου 1915 έγινε Συμβούλιο του Στέμματος, στο οποίο συμμετείχαν οι πρώην πρωθυπουργοί (Γ. Θεοτόκης, Σ. Δραγούμης, Δ. Ράλλης και Κ. Μαυρομιχάλης), οι οποίοι τελικά αρνήθηκαν την πολιτική του Βενιζέλου, υποχρεώνοντας αυτόν σε παραίτηση. Η χώρα οδηγήθηκε σε εκλογές (31/5/1915), στις οποίες οι βενιζελικοί πέτυχαν συντριπτική νίκη. Ο Βενιζέλος, ως πρωθυπουργός, πρότεινε στην Αντάντ να βοηθήσουν τη Σερβία, μέσω της απόβασης των Αγγλογάλλων στη Θεσσαλονίκη, εξασφαλίζοντας ως αντάλλαγμα την Κύπρο. Για την πολιτική αυτή η Βουλή έδωσε ψήφο εμπιστοσύνης. Όμως, ο Κωνσταντίνος αρνήθηκε και πάλι. Με τη διαφωνία αυτή, ο Ελευθέριος Βενιζέλος ανέφερε το περίφημο «*Ελλάς είναι πολύ μικρόν κράτος διά να διάπραξη τόσον μεγάλην άτιμίαν*», εννοώντας ότι η Ελλάδα έπρεπε να προχωρήσει στην υποστήριξη της Σερβίας. Με την αναπόφευκτη απόβαση των Συμμάχων στη Θεσσαλονίκη, ο Κωνσταντίνος εξαναγκάζει τον Βενιζέλο σε νέα παραίτηση. Ακολούθησαν οι κυβερνήσεις του Αλέξανδρου Ζαΐμη (του αποκαλούμενου «πρωθυπουργού των εκτάκτων περιστάσεων») και του Στέφανου Σκουλούδη. Στις νέες εκλογές (6/12/1915), από τις οποίες απέχουν οι Φιλελεύθεροι θεωρώντας αντισυνταγματική τη διάλυση της Βουλής, οι Εθνικόφρονες του Δημητρίου Γούναρη αποκτούν συντριπτική πλειοψηφία. Εντωμεταξύ, γερμανικά και βουλγαρικά στρατεύματα εισέβαλαν στην Μακεδονία και έφτασαν ως το οχυρό Ρούπελ. Επίσης, το Δ' Σώμα Στρατού παραδόθηκε στους Γερμανούς (ως το τέλος του πολέμου), εκτός από 2.000 στρατιωτικούς που διέφυγαν και ονομάστηκαν «Μεραρχία Σερρών». Αργότερα δημιουργήθηκαν άλλες δύο Μεραρχίες, της «Κρήτης» και του «Αρχιεπαγγέλους», με συνολική δύναμη 55.000 στρατιωτών. Όλο αυτό το διάστημα υπήρχαν πολλές εντάσεις, ιδίως επειδή τα σώματα των βασιλικών «Επίστρατων» επιδόθηκαν με ωμή βία κατά των Φιλελεύθερων βενιζελικών.

Ο όρος «Εθνικός Διχασμός» απέκτησε νέες διαστάσεις τον Σεπτέμβρη του 1916, όταν ο Βενιζέλος (με εκατό περίπου συνεργάτες του) αποφάσισε να εγκαταλείψει την Αθήνα, να σχηματίσει «Προσωρινή Κυβέρνηση» στα Χανιά και να εγκατασταθεί, τελικά, στη Θεσσαλονίκη με την «Προσωρινή Κυβέρνηση της Θεσσαλονίκης» ή «Τριανδρία» (Ελ. Βενιζέλος, ναύαρχος Π. Κουντουριώτης και στρατηγός Π. Δαγκλής) ή «Κράτος της Θεσσαλονίκης» (σε αντιδιαστολή με το «Κράτος των Αθηνών»). Το βασικό μέλημα της ΠΚΘ ήταν η συγκρότηση στρατού εθελοντών, για να πολεμήσουν στο μακεδονικό μέτωπο στο πλευρό των Συμμάχων. Πράγματι, στην ΠΚΘ προσχώρησαν τόσο εθελοντές (από τη Μακεδονία, την Κρήτη και τα νησιά του

Ανατολικού Αιγαίου) όσο και το πρόσφατο κίνημα της «Εθνικής Αμύνης». Παράλληλα, ο Κωνσταντίνος κηρύχθηκε έκπτωτος από την ΠΚΘ, η οποία αναγνωρίστηκε επίσημα από την Αντάντ που απέκλεισε «το κράτος των Αθηνών».

Ωστόσο, το 1916 οι δολοπλοκίες εναντίον των Φιλελεύθερων συνεχίστηκαν με τα «Νοεμβριανά» (με 35, τουλάχιστον, νεκρούς) και το «Ανάθεμα» κατά του Βενιζέλου στο Πεδίο του Άρεως, ένα είδος εξορκισμού, στο οποίο επικεφαλής ήταν ο ίδιος ο προκαθήμενος της Εκκλησίας της Ελλάδος. Καθώς οι εντάσεις απλώνονταν με διάφορες ενέργειες σε όλη την Ελλάδα, τον Μάιο του 1917 οι Γάλλοι κατέλαβαν τον Ισθμό, αποβιβάστηκαν στον Πειραιά και αξίωσαν την άμεση παραίτηση του Κωνσταντίνου, ο οποίος – παρά την αντίσταση του Μεταξά – εγκατέλειψε την Ελλάδα (2/6/1917) και διέφυγε μαζί με τη βασιλική οικογένεια στην Ελβετία, χωρίς όμως να παραιτηθεί, αφού παρέδωσε την εξουσία στον δευτερότοκο γιο του Αλέξανδρο. Αν και επρόκειτο για μια νόθα και ανώμαλη κατάσταση, ο Βενιζέλος επέστρεψε στην Αθήνα. Η νέα κυβέρνησή του ορκίστηκε υπό την προστασία των γαλλικών στρατευμάτων κατοχής και κήρυξε επίσημα τον πόλεμο στις Κεντρικές Δυνάμεις. Τον Δεκέμβριο του 1917, επιτέλους, τρεις ελληνικές μεραρχίες (37.000 άνδρες) βρίσκονταν πλέον στο Μακεδονικό μέτωπο. Τον ίδιο χρόνο ο Βενιζέλος αποκατέστησε τον κοινοβουλευτισμό όχι με νέες εκλογές (λόγω της εμπόλεμης κατάστασης) αλλά επαναφέροντας τη Βουλή των εκλογών της 31/5/1915, που ονομάστηκε «Βουλή των Λαζάρων»).

Ο Βενιζέλος ήταν εκείνος που προσπαθούσε να υλοποιήσει, με τη συμμαχία της Αντάντ, τις υποσχέσεις της Μεγάλης Ιδέας. Να πάρει η Ελλάδα πόλεις της Μικράς Ασίας, για να μεγαλώσει σε έκταση και να γίνει κέντρο των Βαλκανίων. Η Προσωρινή Κυβέρνηση Θεσσαλονίκης του Βενιζέλου έθεσε την έννοια της Μεγάλης Ιδέας σε νέα βάση, καθώς - όπως φαίνεται και στην πρώτη της προκήρυξη - έδωσε σημασία στην έννοια του έθνους (σε αντιδιαστολή με την έννοια του κράτους του Κωνσταντίνου) και ενδιαφέρθηκε για τον ευρύτερο, τον αλύτρωτο ελληνισμό. Παράλληλα, στη διάρκεια της ΠΚΘ, δρομολόγησε δύο αποφασιστικές μεταρρυθμίσεις που αφορούσαν χρονίζοντα ζητήματα για την ελληνική κοινωνία: την αγροτική, που προέβλεπε την απαλλοτρίωση των τσιφλικιών (μεγάλων εκτάσεων γης) και τη διανομή τους στους ακτήμονες, και την εκπαιδευτική, που προέβλεπε την καθιέρωση της δημοτικής στο δημοτικό σχολείο. Σημαντικό ρόλο κατά τη διάρκεια της ΠΚΘ έπαιξε και η ίδρυση του Υπουργείου Γεωργίας. Απαγορεύτηκαν κάθε είδους μεταβιβάσεις ακίνητης περιουσίας και κάθε αλλαγή εγγείων σχέσεων σε Μακεδονία και Ήπειρο. Η Ελλάδα, κυρίως στη Μακεδονία (Καβάλα, Σέρρες, Δράμα, Ξάνθη και Θεσσαλονίκη), απέκτησε τη δυνατότητα να καλλιεργεί καπνό, με δυνατότητα εξαγωγής σε διεθνείς εταιρείες ή εσωτερικής κατανάλωσης σε μονοπώλιο. Ως προς τα εργασιακά, αναβάθμισε το εργατικό προσωπικό και έδωσε τη δυνατότητα αποζημίωσης ατυχημάτων σε εργαζόμενους. Ακόμη, φρόντισε ώστε οι εργοδότες και οι εργαζόμενοι να μην είναι στο ίδιο σωματείο. Εδώ είχε και την πρώτη του ρήξη με τον επιχειρηματικό κόσμο. Οι νόμοι που όρισε δεν ήταν επαρκείς για όλες τις βιομηχανίες, καθώς κάποιες ήταν εποχιακές και δεν πληρούσαν τους εργαζόμενους και τους εργοδότες. Έτσι δημιουργήθηκε δυσαρέσκεια.

Οι μεταρρυθμίσεις του Βενιζέλου αποδεικνύουν μια προσωπικότητα που δικαίως αποκαλέστηκε «εθνάρχης». Υλοποίησε, στο μέτρο του δυνατού, αυτά που υποσχέθηκε. Εφάρμοσε μια σταθερή εξωτερική πολιτική. Έθεσε τη δημόσια οικονομία υπό τον έλεγχο του, εξασφαλίζοντας επιτυχίες σε πολλούς τομείς: Προϋπολογισμό και περισσεύματα δημοσίου χρέους. Επανορθώσεις και πολεμικά χρέη. Φορολογικά. Εθνική οικονομία, Γεωργία και Κτηνοτροφία. Δημόσια, Παραγωγικά και Συγκοινωνιακά έργα. Τηλεγραφική, Τηλεφωνική και Ραδιοηλεκτρική Υπηρεσία. Ταχυδρομεία και Ταχυδρομικά Ταμειυτήρια. Επίσης, ενίσχυσε την εσωτερική διοίκηση και τους Δήμους μέσα από τον ενδιαφέρον του για την Παιδεία, τον αθλητισμό, τις καλές τέχνες και το θέατρο, την εκκλησία, τη δικαιοσύνη, τα νομοθετικά σώματα, τα προσφυγικά ζητήματα, τη δημόσια υγεία, την κοινωνική πρόνοια και αντίληψη, και, βέβαια, την Αεροπορία και τα στρατιωτικά - ναυτικά σώματα.

Επίσης, θα μείνουν αξέχαστα τα συγγράμματά του, που κάθε άλλο παρά λίγα είναι. Πολλοί έχουν ασχοληθεί και αρχειοθετήσει τα έγγραφά του. Λόγω των νομικών σπουδών του, μπορούσε να διαχειριστεί το καθετί και να συντάσσει νόμους, ανάλογα με τα συμφέροντα του κράτους, του πολίτη, της κυβερνήσεως. Γενικά, η πολιτική του συμπεριφορά ήταν διπλωματική και εύστοφη. Άφηνε θετική εντύπωση τόσο στην Ελλάδα όσο και στους εξωτερικούς συμμάχους. Εξάλλου, στο πλευρό του είχε ανθρώπους εμπιστοσύνης που έδιναν αίσθηση πρωτοπορίας και αναδιοργάνωσης. Συνέχιζε κάθε φορά με νέο κουράγιο και δύναμη. Έκανε και έφερνε σε πέρας ό,τι ξεκινούσε. Αν και πάντα υπάρχουν λεπτομέρειες με μικρά γράμματα που μας ξεφεύγουν, προσπαθούσε να μην δυσαρεστήσει κανέναν πολίτη και σε κανέναν τομέα.

Η Προσωρινή Κυβέρνηση της Θεσσαλονίκης έδωσε χώρο για την ανάπτυξη του βενιζελισμού. Εμφάνισε τις δυνατότητες μιας πόλης με προαιώνια ιστορία. Αν και έδωσε στήριξη στον αλύτρωτο ελληνισμό, έφερε στο φως ενστικτώδεις συνδυασμούς βορρά – νότου, Νέας και Παλαιάς Ελλάδας. Όμως, τελικά, η ΠΚΘ - αν και ακόμη μάλλον δεν οδήγησε σε μια επωφελή ιστορική αυτογνωσία - παρείχε το περιβάλλον για την επίτευξη ενός εθνικού στόχου, αποτέλεσε πεδίο συμφιλίωσης ελλήνων από διαφορετικά μέρη και επέτρεψε την – συμφέρουσα τελικά – είσοδο της Ελλάδας στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Αν και επικράτησε ο όρος «Εθνικός Διχασμός», τελικά η Προσωρινή Κυβέρνηση Θεσσαλονίκης συνένωσε την Παλαιά Ελλάδα με την Δυτική Θράκη και δημιούργησε προϋποθέσεις για περαιτέρω αύξηση του ελληνισμού.

Με αυτόν τον τρόπο, έβαλα ένα λιθαράκι των γνώσεών μου, βασιζόμενη σε σελίδες αρχείων και βιβλίων. Καθώς οι γνώμες και οι απόψεις δίστανται, με την πάροδο των χρόνων και ξεφυλλίζοντας τις σελίδες προς τα πίσω, ερχόμαστε αντιμέτωποι με πραγματικότητες που άλλοτε αλλοιώνονται, άλλοτε διαφοροποιούνται και άλλοτε εξιστορούνται με τα συμφέροντα της εκάστοτε κυβερνήσεως. Δεν παύουν, όμως, να μένουν στιγματισμένες στις μνήμες των παππούδων μας, που τις έχουν ζήσει.

Τελικά, η μικρή αυτή αναδρομή στην Προσωρινή Κυβέρνηση της Θεσσαλονίκης φανερώνει, όπως διαπιστώνουμε, ότι και σήμερα μπορεί κάποιος να συναντήσει να συμβαίνουν τα ίδια γεγονότα, όπως πριν από 100 χρόνια! Έχουμε το ίδιο πολιτικό αδιέξοδο! Δεν διαφέρει το παρελθόν από το παρόν. Δεν έχουμε, όμως, μαζί μας την έντονη προσωπικότητα του Βενιζέλου για να μας χαράξει ένα μονοπάτι παρηγοριάς και να οδηγήσει στη λύση μας. Να μας προσφέρει τις διπλωματικές του ιδέες.

Υπάρχει όμως στις μνήμες μας!!! *Ξεκινάμε από την αρχή!!!*

ΠΗΓΕΣ

- α) Εφημ. *Καθημερινή*, ό.π.
- β) Εφημ. *Βήμα*, ό.π.
- γ) Εγκυκλοπαίδεια, *Πάπυρος – Larousse - Britannica*, Εκδοτικός Οργανισμός Πάπυρος, Αθήνα 2006, τ. 11, 364-365.
- δ) Πετρίδης Π. *Το έργο της κυβερνήσεως Βενιζέλου κατά την τετραετία 1928-1932*. University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2000.
- ε) *Ιστορία Νέου Ελληνισμού*, Ελληνικά Γράμματα, τ. 6, σ. 16-24, 75-80, 110-111, 174-177.
- στ) Ε. Λούβη, Δ.Χ. Ξιφαράς, *Νεότερη και Σύγχρονη Ιστορία*, Γ΄ Γυμνασίου, ΙΤΥΕ «Διόφαντος», Αθήνα 2015.
- ζ) Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών και Μελετών «Ελευθέριος Βενιζέλος», <http://www.venizelos-foundation.gr> (10/2/2016)